

סימן צג

פריסת הינומא וחופת נישואין

ספר החינוך

"גם נוהגין לכסות פני הכלות הצנועות, ואינן מקפידות במה מקדש אותן" (אהע"ז רמ"א סימן ל"א ס"ב).

"וי"א דחופה אינה יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נישואין (כ"כ הר"ן בשי"א ריש כתובות). וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה (הב"י הביאו). וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא, ואלמנה, משנתייחדו (תוספות פ"ק דיומא). והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים, ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונישואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו החופה הנוהגת עכשיו" (אהע"ז רמ"א סימן נ"ה ס"א).

א

מנהג בית ישראל שלפני החופה מכסין את ראש הכלה בבגד מעין צעיף וקרוי הינומא, ויש לעיין אם הוי מנהג בעלמא או שמא יש בזה דין נישואין.

ונחזה אן במקור מנהג זה ופשוטו.

(ח"א סי' קל"ט) דכונת מהרי"ל לטלית שפורסין על ראש החתן והכלה.

ואף שכתב מהרי"ל דמנהג זה על שם הכתוב ותקח הצעיף ותתכס, והלא פשוט דכיסוי זה לא היה אלא על ראשה ופניה של רבקה בלבד, ולא לשם חופה אלא לשם צניעות שהרי רבקה היא היתה זאת שכיסתה פניה ויצחק היה רחוק ממנה, צ"ל דאין זה אלא רמז וזכר לדבר ולא בעינן בזה קרא כדכתיב.

אך באמת י"ל כונה אחרת בדברי מהרי"ל, דבאמת אין כונתו לקנין חופה כלל אלא למנהג בעלמא וכדמשמע לכאורה ממש"כ שהמנהג על שם הכתוב ותקח הצעיף ותתכס,

הנה כתב במהרי"ל הלכות נישואין: "מנהג שנוטלין את הציפל מן המטרון של חתן ומניחין על ראש הכלה להיות להן לחופה. אכן מהרי"ל סג"ל בהלולת בתו נטל שפת צעיפין שקורין ענד והניח עליהן לחופה, ואמר דזכור לו מקדם המנהג כך על שם ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כ"ד ס"ה), ונשכח ולקחו הציפל".

ואף שהדברים סתומים ועמומים ולא ידענו ציפל זה מהו, מ"מ נראה בכונתו, דהמנהג במקורו היה לכסות את ראש שניהם, החתן והכלה גם יחד לשם חופה, ומחמת שכחה נהגו לכסות ראש הכלה בלבד, וטעות בידם, דאין כיסוי ראש הכלה ענין לחופה. וכך כתב בשו"ת בנין ציון

ומה שכתב שמכסין את ראש הכלה בציפל "להיות להן לחופה" אין כונתו לדין חופת נישואין כלל אלא למנהג בעלמא לכסות את ראש הכלה במעין חופה.

סוף דבר, כונת מהרי"ל לא ברורה וצ"ע בדברי הפוסקים שהביאוהו.

ומ"מ שני מנהגים יש בדבריו. כיסוי ראש הכלה וכיסוי מעל ראש החתן והכלה יחד, ושניהם הובאו ע"י הרמ"א. בסי' ל"א הביא את המנהג לכסות את פני הכלה, ובסי' נ"ה כתב די"א דהסודר שפורסים על ראשם (זו הגירסא הנכונה וכמובא גם בחלק"מ שם ובבהגר"א ולא כמ"ש במקצת הספרים **על ראשה**) זה חופת נישואין.

ונראה דמה שכתב הרמ"א בסימן ל"א אינו ענין כלל לדין חופה, דהלא מקור מנהג זה הביא הב"י מתשובת הרשב"א ^{27/08/2018} וכתב דהמנהג לכסות פני הכלות הצנועות, הרי דאין מנהג זה אלא משום צניעות בלבד ובדומה לרבקה שכסתה פניה ואין זה ענין לדין חופה.

ועוד דאת"ל דמשום דין חופה נהגו כן היה הרמ"א מביא מנהג זה בסימן נ"ה בהדיא כל שאר הלכות החופה, ותחת זאת הובאה הלכה זו בהלכות קידושין, וביאור ההלכה דאשה שקיבלה קידושיה בעוד פניה מכוסות דעתה להתקדש עם כל מה שיתן לה הבעל ואינה מקפידה בכך, וכ"ז ברור.

וכבר כתב הבית יוסף (סימן ס"א) בשם אורחות חיים שהביא מספר העיטור דאלה הנוקטים דמה שפורסים מעל ראשיהם של החתן והכלה מדין חופה הוא טעות בידם, וכנראה דמשו"כ לא כתב מנהג זה בשו"ע.

אך כל דבריהם של הב"י ושל הרמ"א (בסימן ל"ה) לא נאמרו אלא במנהג לפרוס סודר על ראש

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 334

החתן והכלה וכעין חופה שלנו ולא מיירי במנהג לפרוס צעיף על ראש הכלה.

ולגבי מנהג פריסת ההינומא על ראש הכלה יש מנהגים שונים בכל עיקר ענינה.

בערוך השלחן (אהע"ז סימן נ"ה סעיף ט"ז) כתב דהמנהג שהחתן הוא זה שפורס את ההינומא על ראש הכלה, אך בקיצור שו"ע (סימן קמ"ז סעיף ג') כתב "המנהג במדינות אלו בנשואי בתולה שחשובי העיר פורסין סודר על ראש הכלה". הרי שלא החתן הוא שפורס עליה את הסודר אלא חשובי העיר.

וכבר מצינו את שתי המנהגים בדגול מרבבה (יו"ד סימן שמ"ב) שכתב דבמדינות רוסיה וואלין נהגו שהחתן פורס את הסודר על ראש הכלה ולפי מנהגם אפשר שיש בזה קנין חופה, אבל בארצות אשכנז נהגו שנכבדי הקהילה והמחותנים מכסין את ראש הכלה. ולפי מנהג זה פשוט דאין בזה דין חופה, דאין חופה ללא חתן, עי"ש.

אמנם יש מרבתינו הראשונים שכתבו להדיא דפריסת ההינומא על ראש הכלה דינה כחופה. כך מפורש בתוס' (יומא י"ג ע"ב ד"ה לחדא) דרק בכתולות נהגו לעשות ^{אוצר החכמה} חופה והיא פריסת ההינומא על ראשה (כתובות ט"ז ע"ב) אבל באלמנה אין הנישואין אלא ביאה, עי"ש. (ודברים אלה הובאו ברמ"א שם סימן נ"ה).

וכך איתא באבודרהם (ברכות אירוסין ונישואין) "וחופה הוא לשון כסוי ונקראת כן על שחופה אותה בטלית כדאמרינן בפ"ק דקדושין לא יוכל למכרה". ולפי דבריו מקור מנהג זה ממה שאמרו (קידושין י"ח ע"ב) כיון שפירם טליתו **עליה** שוב אינו רשאי למכרה, ופריסת הטלית היא החופה, עי"ש.

ובדברי המאירי (בכתובות ז' ע"ב) מצינו מנהג מחודש שנהגו בו לשם חופה וז"ל

והנה עוד שמתי אל לבי בסוגיא גדולה זו דמנהג אשכנז היה לכסות את פני הכלה בבוקרו של יום הנישואין ולא סמוך לקידושה כלל. וכך כתב הדרישה (י"ד שס"א א') "מה שהולכין בזמנינו... בשחרית לכסות פני הכלה היא היא הנקרא בזמנינו הכנסת כלה לחופה", וכ"כ עוד (שם סימן שמ"ב א') וכן מבואר במרדכי (כתובות סימן קל"ב), והדרישה חזר על מנהג זה באבן העזר (סימן ס"ה ס"א).

וכן כתב הב"ח (אהע"ז סי' ס"א) "דמנהגינו... לאחר יציאת בית הכנסת שחרית מכסין ראש הכלה בסודר". וע"ע החלקת מחוקק (אהע"ז סי' נ"ה ס"ק ט') "ובבוקר כשמכסין ראש הכלה זה הינומא ונקרא חופה", וכ"ה בבית שמואל (שם ס"ק ה') ובמחצית השקל (או"ח סימן של"ט ס"ק י"א), עי"ש.

וכנראה היו מקומות שנהגו כן אף בדורות שאחריהם, עיין עזר מקודש (שם סימן נ"ה ס"א ד"ה שם) "בכסוי ראש הנהוג במדינות אלו בשחרית יום החופה נראה ששייך בו גם כן מעין חופה".

ונראה מכל זה דודאי אין זה עיקר חופת הנישואין אלא מנהג בעלמא וכלשון העזר מקודש דהוי מעין חופה דמילתא דפשיטא דאין הכלה נשואה מבוקר ומקודשת רק בערב שלאחריו, ומסתבר איפוא דאף לפי המנהג לכסות ראש הכלה בערב לפני קידושה אין זה עיקר חופת הנישואין, ודו"ק בכ"ז.

סוף דבר מנהג זה שהחתן מכסה את ראש הכלה לפני החופה לדעת רוב רובם של גדולי הפוסקים אינו ענין לחופה, וכך היא דעת השו"ע הרמ"א ונושאי כליהם, אף שיש מי שאומר שאכן יש במנהג זה משום חופה.

ונפ"מ אם צריכים העדים לראות את כיסוי ראש הכלה ע"י החתן. ובשו"ת שבט הלוי

"ותיכף לקדושין מניחין כנף המצנפת שבראש הכלה על ראש החתן לשם חופה ומברכין ברכת אירוסין וברכת חתנים". וכ"כ במגן אבות (ענין ה') "ובחופה שאנו רגילין אחר ברכת אירוסין לעטף על ראשו מצנפת הכלה ושניהם תחת הטלית". הרי שפורסין על ראש החתן את מה שכיסה את ראש הכלה, ונמצא שניהם מכוסין וזה חופתן. אלא שבכתובות כתב שעשו כן לפני ברכת אירוסין ובמגן אבות כתב אחרי אמרו ברכה זו, וצ"ע.

וכך כתב גם הב"ח באהע"ז (סימן ס"א). והב"ח כתב דמשום כך נהגו ברוסיה להקפיד שהחתן ישתתף בכיסוי ראש הכלה.

ועיין עוד בדרישה (סימן ס"ה) בשם המרדכי דמה שהולכין לכסות ראש הכלה היא הנקרא הכנסת כלה לחופה, ובהמשך דבריו כתב שזה התחלת כניסתה לחופה, ומשו"כ נהגו לברך בברכת אירוסין "המקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין, ומקדימין חופה לקידושין דכיסוי הראש היא חופה, עי"ש.

אמנם נראה מלשונו דאין מנהג זה עיקר החופה והנישואין, ובאמת תימה לומר דאפשר להקדים חופה לקידושין ונישואין לאירוסין, ומשו"כ כתב דמנהג זה הקרוי הכנסת כלה לחופתה, והיא תחילת החופה, מלשונות אלה משמע שאין זה עיקר דין החופה, ודו"ק בכ"ז. (ובכל עיקר השאלה אם אפשר להקדים חופה לקידושין עיין משנה למלך פ"י מאישות ובמנחת אשר קידושין סימן כ"ב אות ב').

ושיטת הט"ז באהע"ז (סימן ס"ה) וביו"ד (סי' שמ"ב ס"ק א') דאין פריסת ההינומא עיקר החופה, דהלא כתב הרמ"א (בסי' ס"א) דכניסת החתן והכלה לחופה שתחת הכלונסאות היא הקרויה חופה, עי"ש. וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סימן קע"ב).

וביותר יש להקל בזה משום דכבר נחלקו גדולי האחרונים אם בכלל צריך עדים בחופה ונישואין.

רבים האחרונים שנקטו דרך בקידושין צריך עדי קיום משום דאסר לה אכו"ע כהקדש, משא"כ בנישואין, כך כתבו הגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קל"ט), האבני נזר (אהע"ז סי' שצ"ה) והחלקת יואב (סי' ו').

אך מאידך גיסא יש מחשובי האחרונים שנקטו דאין בין קידושין לנישואין בענין זה וכשם שהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושין כך גם בנישואין. כ"כ באבני מילואים (סי' ל"ח סק"ז), המקנה (סי' נ"ה אות א'), והאור שמח (פ"י מהל' אישות ה"ב) נסתפק בזה, עי"ש.

ולענ"ד ^{אמר החכם} שתי הדרכים יש להם בית אב בדברי הראשונים.

בתום ר"י הזקן בקידושין (י' ע"ב) כתב: "חופה הוא שמתייחדין שניהם בבית אחד לבדם ועדים רואים הייחוד, אבל אין עדים נשארם עמהם בבית". הרי לך שצריך עדי חופה.

אך בדברי הרמב"ם נראה דלא צריך עדים אלא בקידושין. דהנה כתב בהל' אישות (פ"א ה"א): "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר (דברים כ"ב) כי יקח איש אשה ובא אליה".

ונראה בעליל מלשוננו, דאין צריך אלא לקדשה ולקנותה בפני עדים, אבל נישואין כדקאי קאי, וכשם שלפני מתן תורה היה מכניסה לביתו בינו לבין עצמו, כן גם לאחר שניתנה תורה. ודו"ק בכל זה.

(ח"ט סי' ע"ר) כתב דמאחר שדעת הב"ח שיש בזה קנין חופה יש לייחד עדים על כך, ורבים אכן כך נוהגים, וכך ראיתי מובא בשם כמה מפוסקי הזמן. אך אני בעניי אינני מקפיד בכך כיון שעמודי ההוראה לכל בית ישראל הב"י והרמ"א והט"ז נקטו דאין בזה דין חופה אלא מנהג בעלמא. וכך נראה מדברי רוב הפוסקים לדורותיהם כמבואר.

והנה בשבט הלוי שם כתב דאף שבקהילות הונגריה לא נהגו להצריך עדים בכיסוי ראש הכלה, אין זה אלא משום שנקטו שהייחוד והכנסתה לבית הבעל הן הם החופה, אבל כיון שדעת הב"ח שפריסת ההינומא דינה כחופה, ובהלכה זו מחמירים אנו ככל השיטות יש לייחד עדים גם לראות את פריסת ההינומא ע"י החתן.

ולענ"ד כיון שלכו"ע עיקר החופה אף לשיטת הב"ח הלא המה הייחוד והכנסת הכלה לחדר הבעל ואלה מהני לכו"ע, וגם בכניסתן תחת החופה הביא הרמ"א י"א דהוי חופה וכל אלה נעשים בפני עדים, ופריסת הינומא אינה אלא מנהג לדעת רוב הפוסקים שמפיהם אנו חיים אין צריך להקפיד שתיעשה לפני עדים.

ומה שכתב דמה שכתבו הפוסקים שנהגו ללוות את החתן כשהוא הולך לכסות את ראש הכלה היינו כדי שיהיו עדים בדבר, אין נראה כן דא"כ היו הפוסקים כותבים שצריך לייחד עדים לשם כך, וכמו שכתבו לגבי עדי קידושין כדי להמלט מחשש נמצא אחד מהם קרוב או פסול.

אלא פשוט דמה שמלווים את החתן אינו אלא משום מצוות הכנסת כלה שכל ענינו ללוות את החו"כ לחופתן כדי לכבדן ולחבבן, וכך כתב הרמב"ם (בפי"ד מהל' אבל ה"א) דמלבד המצוה לשמח חתן וכלה יש מצוה להכניסה לחופתה דהיינו ללוותן לחופה. כל זה נראה ברור ופשוט.

ובכל עיקר מה דבעינן עדי קיום בקידושין
עיינן מה שכתבתי בזה באריכות במנחת

אשר לקידושין (סימן נ"ו) ובמנח"א לגיטין (סימן
ז), ואכמ"ל.

ב

הנה חידוש עצום כתב הבית מאיר (סי' נ"ה)
דכשם שבתורת הקנינים מצינו קנין
סטומתא ויסודו דכל מה שנהגו בני אדם לקנות
על ידו הוי קנין גם מדין תורה, כך גם בחופה, כל
שנהגו לעשותו לשם חופה מהני גם מדין תורה.
ובדרך זה כתב להשוות את כל השיטות שמצינו
בדברי האחרונים בדין חופה, עי"ש.

אלא שהדברים יש להם מקום מטעם אחר. דכבר
כתבתי במק"א (מנחת אשר קידושין סי' כ"ב
ומנח"א דברים סי' מ"ו) דאין הנישואין מעשה קנין
כלל אלא מציאות של מצב אישות. דלאחר
שקידש את אשתו לכשיכניסנה לביתו כדרך איש
ואשתו ויכונן ביניהם מצב אישות הרי היא נשואה
לו, עי"ש בעומק הדברים.

ולכאורה הדברים תימה דמה ענין קניני אישות
לקניני ממון, וכי יעלה על הדעת
לומר כן גם לגבי קידושין ונאמר דאף שאמרה
תורה דהאשה נקנית בכסף שטר וביאה, כל מקום
שנהגו לקדש אשה בדרכים אחרות מהני נמי מדין
תורה וכמו שמצינו בקניני הממון, ישתקע הדבר
ולא יאמר, ולכאורה ה"ה בנישואין.

וכיון שכן מסתבר דכל שנהגו בנ"א כחופה יש
בו מצב אישות ומהני מדין חופה
ונישואין. וכעין סברא זו כתבתי במנחת אשר
לב"ב (סימן ל"ז) לגבי קנין חזקה בקרקע, דכל
מעשה שיש בו משמעות הנהגת הבעלות כדרך
שאדם עושה בשלו מהני מדין חזקה, עי"ש
ודו"ק מיניה.